

**Doğan, Yrd. Doç. Dr. Levent, Türkmen Atasözleri
(Türkmen Nakılları), Parafiks Yayınevi,
İstanbul, Eylül 2014**

Dilara Pınar Arıç*

Atasözü, Ötüken Türkçe Sözlük'te şöyle tanımlanmaktadır: “[atasözü] is. Bir fikri, bir öğüdü, mecaz yolu ile kısa ve kesin olarak anlatan, eskiden beri ağızdan ağza söylenegelen anonim özlü sözler, mesel; darb-ı mesel; durub-ı emsâl; hikmet; kelim-ı kibar.”

TDK'nın sitesinde bulunan sözlükte tarandığında, şöyle bir tanımla karşılaşılmaktadır: “Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz, darbimesel.”

Hamza Zülfikar, Atasözü Terimi, Kaynağı ve İmlâsı adlı makalesinde, atasözü teriminin kaynağını incelemektedir. Söz konusu edilen makalede, atasözü yerinde kullanılagelen diğer terimleri şöyle sıralamaktadır: “ata sözleri, atalar sözleri, atalar sözü, büyükler sözü, darb-ı mesel, deme, demece, deyiş, dimece, durub-ı emsal, eskiler sözü, hikmetü'l-avam, mesel, meşhur sözler, pend, sanıka, oranlama, özlü söz, özlü sözler, teselleme, ulular sözü.”

İslam Ansiklopedisinin Atasözü maddesinde bu kavram şöyle tanımlanmaktadır: “ Atasözleri zamanla çok defa gerçek anlamları yerine mecazlı bir mâna kazanarak özlü gelenek içinde nesilden nesle aktarılan ve halk hafızasında yaşayan, halka mal olmuş, kalıplaşmış ifadelerdir.”

Söz konusu edilen maddede, lehçelerde aynı anlamı taşıyan kavramlar şöyle ifade edilir: “...mesela Çuvaşlarda **comak** ve **samah**, **oranlama**, bazı Altaylılarda **ülger-comak**, Kazan lehçesinde **eski söz**, Kırım lehçesinde **Kartlar sözü**, **hikmet**, Doğu Türkistan'da n Kırım'a uzanan sahada **makal**, Türkistan, İran ve Afganistan Türkmenlerinde bunun yanı sıra **nakıl**, Doğu Türkistan'da **tabma**, **ulular sözü**, Kerkük ağzında **darb-ı kelim**, **emsal** ve **cümle-i hikemiyeden** başka **deme**, **demece**, **deyişet**, **eskiler sözü**, bazı Anadolu yörelerinde ise **deyişet** ve **oranlama** denildiği de görülmektedir. Levent Doğan, Türkmen Atasözleri (Türkmen Nakılları) kitabında ise, atasözünü şöyle tanımlamıştır: “Atasözleri, bir milletin zekâsının inceliklerini gösteren az sözle derin manalı söz söyleme anlayışının bir sonucu olan özlü

* Arş. Gör. Dilara Pınar ARIÇ, Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, dilarapinar5@gmail.com

sözlerdir.”

Prof. Dr. Vahit Türk’e ithafen yayımlanan kitabın içeriği şöyle sıralanmıştır:

- Sunuş
- Söz Başı
- Kısaltmalar
- Alfabeler
- Giriş
- Türkmen Atasözlerinin Sınıflandırılması
- Kaynakça

Sunuş kısmını, Prof. Dr. Nevzat Özkan kaleme almıştır.

Söz Başı kısmında, Doğan, kitabın birinci baskısından farklı olarak atasözlerinin tamamını yeni Türkmen Latin alfabesi ile yazılmış şekillerine yer verilmesinden, birinci baskısındaki gibi, Kiril harfli şekillerine yer verildiğinden, ayrıca atasözlerinin Latin alfabesine göre sıralandığından bahsetmektedir.

Kısaltmalar ve **Eser Kısaltmaları** bölümlerinden sonra, Türkmen Kiril alfabesi ile Yeni Türkmen alfabesine tablo halinde yer verilmektedir.

Giriş kısmında kısaca çalışmanın amacından bahsedilmektedir: “Halkın sesi olarak kabul ettiğimiz ve kitabımızda yer verdiğimiz 3040 atasözü vasıtasıyla hem Türkmenleri bir nebze de olsa daha yakından tanıma imkanı bulmayı, hem de gerek anlam ve söyleyiş ve gerekse fonetik-morfolojik bakımlardan, Türkiye Türkçesi atasözleri ile bazen benzerlikler, bazen de büyük farklılıklar gösteren Türkmen atasözlerini belirlemeyi amaçladık.

Güneybatı Oğuz grubunda yer alan Türkmen Türkçesinin sınıflandırıldığı, **Türkmen Atasözlerinin Sınıflandırılması** kısmında Türkiye Türkçesine çevirisi yer almıştır. Atasözleri 2 ana başlık altında toplanmıştır.

▪ Türkmen Atasözlerinin Türkiye Türkçesi Atasözleri ile Karşılaştırılması

- Konularına Göre Türkmen Atasözleri

Türkmen Atasözlerinin Türkiye Türkçesi Atasözleri ile Karşılaştırılması kısmında 5 ayrı alt başlık yer almaktadır:

A. Biçim ve Anlam Bakımından Tam Bir Benzerlik Gösteren Atasözleri
Trkma. Adam alası içinde, hayvan alası dışında.

Tta. Adamın (insanın) alacası içinde, hayvanın alacası dışında v. b.

B. Bir veya Birden çok Sözcüğü Değişik Olan Atasözleri

Trkma. Akıl, yaşta bolmaz, başta bolar.

Tta. Akıl yaşta değil, baştadır. v.b.

C. Bir veya Birkaç Kelimenin Eklenmesi Yoluyla Genişletilmiş Türkmen Atasözleri

Trkma. Dama-dama köl bolar, hiç dammasa çöl bolur.

(Damlaya damlaya göl olur, damlamasa çöl olur.)

Tta. Damlaya damlaya göl olur. v.b.

D. Bir ya da Birden Çok Kelimenin Çıkarılmasıyla Daraltılmış Türkmen Atasözleri

Trkma. Aç tavuk düşünde darı görüyor.

(Aç tavuk düşünde darı görür.)

Tta. Aç tavuk (Hdüşünde) kendini buğday (~arpa, ~darı) ambarında sanır (Hgörür) v. b.

E. Az sayıda örnekte olsa da, Türkmen Türkçesindeki atasözlerinin Tta. Göre zıt anlamda kullanıldıklarını görmekteyiz:

Trkma. Açlık belasından, dokluk belası yaman.

(Tokluk belası açlık belasından daha kötüdür.)

Tta. Aç gezmekten tok ölmek yeğdir.

II. Konularına Göre Türkmen Atasözleri ise 8 ayrı başlık altında sınıflandırılmıştır. Bu konular şunlardır:

A. Yüceltilen Değerler-Yerilen Davranış ve Hususlar

a. Vatan ve Millet Sevgisi

Dinden çıksañ çık, ilden çıkma. *Dinden çıkarsan çık, vatanından çıkma v.b.*

b. Yiğitlik, Cesaret-Korkaklık

Gorkana goşa görner. *Korkana çift görünür v.b.*

c. Dostluk, Birlik, Beraberlik, Danışmanın Önemi-Düşmanlık

Köp tükürse, köl bolar. *Çokluk tükürse göl olur v.b.*

ç. Doğruluk, Dürüstlük, Helal-Haram, Yalancılık, Hırsızlık

Ogrı hem özüne osar, oramsı hem. *Hırsız da ahlaksız da kendini düşünür v.b.*

d. İyilik-Kötülük

Yagşı niyet-yarım devlet. *İyi niyet yarım devlet v.b.*

e. Çalışmanın Önemi ve Tembellik

Gılış gınında yatsa, porsar. *Kılıç kınında yatarsa paslanır v.b.*

f. Vefalı Olmak

Atda vepa-da bar, sapa-da. *Atta vefa da var, sefa da v.b.*

g. Anne ve Babanın Değeri ve Onlara Saygı

Atañ bile eneñ Mekge bile Medināñ. *Baba ile annen Mekke ile Medine'ndir v.b.*

h. Tedbirli Olmak

Hudaya inansañ mañ **veli eşecigiñi berk duşa.** *Allah'a inanırsan inan ancak eşeğini sağlam bağla v.b.*

ı. Sır Saklamak

Mert serini berer, sırnı bermez. *Mert başını verir, sırnını vermez v.b.*

i. Cömetlik-Cimrilik-Haset

Sahı berenini aytmaz, mert sözünden gaytmaz. *Cömert verdiği söylemez, mert sözünden dönmez v.b.*

j. Gayretli Olmak

de gayrat bolsa, işi kın bolmaz. *Yiğitte (insanda) gayret olsa, işi zor olmaz v.b.*

k. Sabırlı Olmak

Sabır - acı, mivesi - süyci. *Sabır acı, meyvesi tatlıdır v.b.*

B. Sosyal Hayat

a. Zenginlik-Fakirlik

ar barını aydar, yok- zarını. *Zengin zenginliğini söyler, olmayan (fakir) derdini (söyler) v.b.*

b. Komşuluk-Fakirlik

Mıhman birinci gün – gızıl, ikinci gün – kümüş, üçüncü gün – mis. *Misafir birinci gün – altın, ikinci gün – gümüş, üçüncü gün – bakır v.b.*

c. Zahmet ve Çile Çekme, Emek Verme

Cepasını çeken vepasını görer. *Cefasını çeken vefasını görür v.b.*

ç. Ölüm

Öliniñ vesyeti özi bilen gider. *Ölenin vasiyeti kendi ile gider v.b.*

d. Allah, Din

Hudaysız çöp başı gımıldamaz. *Allah istemese çöp başı kımıldamaz v.b.*

e. Sosyal Tenkit ve Hiciv

Däli дәlini söyler, molla - ölüni. *Deli deliyi, molla ölüyü sever v.b.*

C. Karakter ve Huy

Gılıgı gışıgıñ, kılımışı gışık. *Kişiliği (karakteri) eğri (bozuk) olanın işi de eğridir.*

D. Akıl ve Bilim Sahibi Olmak

Galam gılıçdan kesgir (~yitidir). *Kalem kılıçtan keskindir.*

E. Dil-Söz ve Atasözü

Adam görki - akıl, söz görki - nakıl. *İnsanın güzelliği akıl, sözün güzeli atasözü(dür).*

F. Sağlık

Sağlıgım – begligim. *Sağlığım beyliğim.*

G. Hayvanlar

Aç tavuk düşünde darı görer. *Aç tavuk düşünde darı görür.*

H. Tabiat Unsurları (Maden, Mevsim, Coğrafi İsimler v. s.)

Çölde suvsuzluk cebrini çekmedik, öyde gızgım naniñ gadrını bilmez. *Çölde susuzluk çilesini çekmeyen, evde sıcak ekmeğin değerini bilmez.*

Daha sonra, **Türkmen Atasözleri** kısmında, 3040 adet Türkmen atasözünün Yeni Türkmen Latin alfabesine göre sıralaması yer almaktadır. *Sıralama;* “Abat **öyüñ** bilbili, bibat **öyüñ** bayguşy.” atasözü ile başlamaktadır.

Bir diğer bölümde ise, atasözlerinin Kiril harfli şekilleri ve Yeni Türkmen alfabesi ile biçimleri ve Türkiye Türkçesine tercümeleri yer almaktadır.

Kaynakçası da doyurucu olan eserin Türkmençe hakkında araştırma yapacak olan bilim insanlarına, benim de hocam olan sayın Levent Doğan'ın bu çalışmasının faydalı olacağı kanaatindeyim.